

Семинар № 10
Тема: **Східне питання у міжнародній політиці XVIII –
першої половини XIX ст. (2 год.)**

План

1. Виникнення Східного питання. Геополітична ситуація середини XVIII ст.
 2. Російсько-турецькі війни 1768-1774; 1787-1791: причини, результати, наслідки.
3. Дипломатична боротьба навколо Балкан та середземноморських проток у першій половині XIX ст.
4. Причини, результати та наслідки Кримської війни 1853-1856 рр.

У першому питанні висвітлюється історія виникнення Східного питання у міжнародній політиці, яке було започатковане ще у XVI ст. в зв'язку з посиленням позицій Османської імперії на Балканах та у Північному Причорномор'ї і на Кавказі. При цьому слід згадати підкорення турками-османами Балканського півострова в останній третині XIV ст., створення Кримського ханства та перехід його у васальну залежність від Туреччини, боротьбу європейських держав, насамперед Австрійської імперії, Польщі та Венеції, з османською навалюю. У даному семінарському занятті ми розглядаємо Східне питання у тісному зв'язку із зовнішньою політикою Російської держави, яка в цьому плані ставила два основні завдання: 1) боротьба за вихід до Чорного і Середземного морів і освоєння Північного Причорномор'я і 2) утвердження своїх позицій на Балканах.

Доцільно згадати походи Івана Грозного проти кримських татар 1557-1559 рр., азово-дніпровські походи Петра I, Прутський похід 1711 р., російсько-турецьку війну 1735-1739 рр., умови Белградського миру 1740 р. Слід відмітити поступове ослаблення Османської імперії та посилення Росії, яка поставила східне питання основним у своїй зовнішній політиці. Складові частини цієї політики, які остаточно сформувалися при Катерині II: 1) вихід до Чорного моря і приєднання Північного Причорномор'я; 2) ліквідація Кримського ханства і приєднання Криму до Росії; 3) посилення впливу Росії на Балканах. Політика Росії у Північному Причорномор'ї та на Балканах зустріла опір з боку європейських країн (наведіть відповідні приклади).

Друге питання присвячується російсько-турецьким війнам другої половини XVIII ст. (1768-1774, 1787-1791 рр.). Проаналізувати причини цих воєн, наслідки, умови Кючук-Кайнарджійського і Яського договорів, скласти повідомлення про "грецький проект" (1782 р.) Катерини II, приєднання Криму і встановлення протекторату над Грузією (1783 р.).

Відповідь на третє питання має характеризувати боротьбу європейських держав навколо Балкан та середземноморських проток. Необхідно розповісти про російсько-турецькі війни 1806-1812 і 1828-1829 рр. та російсько-іранські війни 1804-1813 і 1826-1828 рр., дипломатичну боротьбу навколо Сербії щодо визнання її незалежності, національно-визвольну боротьбу народу Греції і ставлення до неї російського самодержавства та урядів Англії, Франції, Пруссії й Австрії. Головна увага має бути приділена аналізу обставин, при яких було укладено між Росією й Туреччиною Унк'яр-Іскелесійський договір 1833 р., ставленню до нього провідних європейських держав, перегляду умов цього договору і підписанню Лондонської конвенції 1840 р. Англією, Австрією, Пруссією і Росією, що означало відступ російської дипломатії у східному питанні. Зробіть висновки про наслідки

розв'язання Східного питання у першій половині XIX ст. для західноєвропейських і балканських країн, Австрії, Пруссії і Росії.

Кульмінацією розвитку подій навколо Східного питання стала Кримська війна, що становить зміст четвертого питання даної теми. При висвітленні цього питання необхідно показати суперечку про "святі місця", розповсюдження колоніальної експансії Англії та Франції на Схід, економічне і політичне суперництво між Росією та західними країнами, розпалювання конфлікту, хід і наслідки війни, умови Паризького миру (1856 р.). Показати, що на цьому Східне питання ще не вичерпало себе, навести конкретні події другої половини XIX – початку XX ст., пов'язані з ним.

Термінологічний словник: Східне питання, протекторат, конвенція, "святі місця", "грецький проект".

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1735-1739, 1768-1774, 1787-1791 рр. – російсько-турецькі війни XVIII ст.; 1782 р. – "грецький проект" Катерини II; 1783 р. – приєднання Криму до Росії; встановлення протекторату Росії над Грузією; 1806-1812, 1828-1829 рр. – російсько-турецькі війни першої половини XIX ст.; 1804-1813, 1826-1828 рр. – російсько-іранські війни XIX ст.; 1833 р. – Ункіяр-Іскелесійський договір; 1853-1856 рр. – Кримська війна.

Обладнання семінарського заняття: карти "Європа у 1794-1815 рр.", "Країни Європи у 1815-1847 рр."

Література (орієнтовна)

1. Хрестоматія по истории СССР: 1861-1917 / Под ред. В.Г. Тюкавкина. – М., 1990. – Гл. 11.13. 18.
2. Хрестоматія по новой истории. – В 3 т. – М., 1963-1965. – Т. 1. – С. 370-392 (народы Балканского п-ва); 472-492 (Турция).
3. Восточный вопрос во внешней политике России: конец XVIII – начало XX в. – М., 1978.
4. История XIX века / Под ред. Лависса и Рамбо. – В 8 т. – М., 1938. – Т. 3. – Гл. 5; Т. 5. – Гл. 6, 10.
5. История дипломатии. – В 5 т. – М., 1959-1979. – Т. 1, 2.
6. История СССР: XIX – начало XX в. – М., 1981.
7. История СССР, 1861-1917 / Под ред. В.Г. Тюкавкина. – М., 1989. – Гл. 11, 16, 20.
8. Крип'якевич І. Всесвітня історія. – Кн. 3. – К., 1995.
9. Новая история стран Европы и Америки: второй период / Под ред. И.М. Кривогуза и Е.Е. Юровской). – М., 1998. – Гл. 11,16.
10. Павленко Н.И. и др. История СССР с древнейших времен до 1861 года. – М., 1989. – Гл. 19, 23,26.
11. Чихачев П.А. Великие державы и Восточный вопрос. – М., 1970.

Додаткова література

12. Вяземская Е.К., Данченко С.И. Россия и Балканы. Конец XVIII – 1918. – М., 1990.
13. Дебидур А. Дипломатическая история Европы. – В 2 т. – М., 1947. – Т. 1, 2.
14. Туполев Б.М. Германский империализм в борьбе за "место под солнцем". Германская экспансия на Ближнем Востоке, в Восточной Африке и в районе Индийского океана в конце XIX – начале XX в. – М., 1991.